

K jazykovým zmenám v typografickej kultúre

Silvia Vertanová

Abstract

About Language Changes in Typographic Culture. *Language was present in the history of human culture for a very long period in a purely oral mode until the discovery of writing, which gave rise to the chirographic culture. Writing was undeniably a revolutionary landmark. Later, the mass spread of the printing press was a similarly revolutionary landmark, and more recently the development of modern mass media with its entirely new possibilities for the dissemination of the written text. Since writing today is not exclusively tied to the human hand, we refer to today's culture as typographic or post-typographic. The form of language use determines the way of thinking. The modern man of typographic culture thinks differently than the man of oral culture thought, and he perceives linguistic changes differently as well. At the same time, he faces different pitfalls and threats in this direction.*

Keywords: oral culture, typographic and posttypographic culture, structure of consciousness, language labels, language changes.

Kľúčové slová: orálna kultúra, typografická a posttypografická kultúra, štruktúra vedomia, jazykové nálepky, jazykové zmeny.

Úvod

Filozofický obrat k jazyku (tzv. *linguistic turn*) bol sprevádzaný názorom, že pre pochopenie toho, čo znamená byť človekom, je potrebné obrátiť sa k jazyku. Človek vo veľkej miere vníma svet prostredníctvom opisu, ktorý mu jeho jazyk sprostredkúva. V jazyku myslí, premýšľa o svete a svet(y) si v jazyku aj vytvára.

Z tejto veľmi špecifickej závislosti od jazyka plynie, že verbálnymi posolstvami možno do mysle človeka všeličo podsunúť, respektíve možno odtiaľ jazykovým vplyvaním všeličo iné vytesniť. Ľudská myseľ sa totiž organizuje v neuronálnych komunikačných sieťach mozgu, ktoré sú v kontakte s komunikačnými sieťami jeho okolia. Prostredníctvom náležitej zmeny

komunikačného okolia možno teda neuronálnu sieť mozgu formátovať (Castells Oliván 2012).

V rámci jazykového vplyvania na ľudskú bytosť je však dôležitý nielen obsah, ale aj *forma* verbálnych interakcií. Podľa zistení viacerých bádateľov (Ong 1958, 1982, McLuhan 1962, Parry 1971) totiž spôsob myslenia človeka závisí aj od *formy*, v akej používa jazykový kód. Po veľmi dlhých obdobiach ľudskej histórie existoval jazyk čisto v orálnej forme. Ako uvádza čilský filozof Rafael Echeverría (2005), pred vymyslením abecedy žili ľudia v *jazyku diania*, pretože reč a dianie boli prepojené natoľko, že akt reči mal moc spôsobovať, že sa určité veci diali (skutočne či v myšli), resp. by sa pravdepodobne neboli (u)diali, keby nebol niekto niečo vyslovil.

Vynájdenie písma bolo prelomovým medzníkom z viacerých dôvodov: umožnilo lepšiu kontrolu akvizície i distribúcie zdrojov, a teda aj existenciu väčších organizačných celkov. Položilo tiež základy pre rozvoj vedy, ktorá bola kľúčovým prvkom na ceste k civilizácii. S písmom však prišla i ďalšia transcendentálna zmena: rečový akt sa odpútal od svojho autora a aj od de-ja; napísaný text dokázal prehovárať sám od seba. Tento fakt sa zvykne popisovať ako nastolenie *bezkontextového jazyka*, resp. *autonómneho diskurzu* (Ong 2006: 93), ktorý – na rozdiel od situácií s ústnou interakciou – nemožno priamo spochybniť či napadnúť.

Jazyk diania sa teda vplyvom písma zmenil na *jazyk bytia* (Echeverría 2005: 15) a spôsobil o. i. rozšírenie viery, že bytie je prvotné a jazyk ho len sekundárne opisuje. Tento presun bol dôvodom rozmachu štúdia a popisu sveta, ktorý nás obklopuje, a v dôsledku toho aj rozvoju abstraktného myslenia a veľkej časti slovnej zásoby, ktorá pre človeka orálnej kultúry nebola potrebná. Postupné rozšírenie písma po celej planéte prinieslo zrod celkom novej kultúry: z orálnej kultúry sa stala kultúra *chirografická* (s ručne zaznamenaným textom). K tejto prevratnej zmene v dejinách ľudstva po niekoľkých tisícročiach pribudla knihtlač a umožnila znásobiť šírenie písaného textu a v písme uchovaných poznatkov, čím prispela k rozvoju všeobecnej vzdelanosti, resp. gramotnosti. Kultúra chirografická tak bola postupne vytlačená kultúrou *typografickou*. Následne možno jazykovú kultúru niekoľkých ostatných dekád s jej masovou proliferáciou písomných aktov reči, umožnenou obrazovo-zvukovými médiami (televízia a internet), nazvať *posttypografickou*¹, pretože narastajúce množstvo verbálnej produkcie prebieha a uchováva sa dnes už (niekedy len) v elektronickej podobe.

Ako v tejto súvislosti upozorňuje Echeverría, v dôsledku neustáleho toku informácií sa permanentným aspektom nášho života stáva neustála zme-

¹ V rámci televízie, rozhlasu, filmu, videa či internetu hovoríme aj o *sekundárnej oralite*, keďže sa prostredníctvom nich šíria nielen písomné, ale aj orálne verbálne prejavy.

na a „prevahu bytia opätovne (no pri veľmi odlišných okolnostiach) nahrádza dianie“ (Echeverría 2005: 18). Tento masový jav existencie slova mimo orálnej interakcie opisuje anglo-americký literárny historik Walter J. Ong ako *technologizáciu slova* (Ong 2006).

Slovo v *orálnej* verzus *typografickej* kultúre

Význam hovoreného slova a schopnosti presvedčivo ústne komunikovať si naša kultúra naďalej uvedomuje, o čom svedčí mimo iného nárast ponúk najrôznejších kurzov rétorického koučingu (nielen) v našom prostredí. Okrem toho bádatelia jazyka potvrdzujú, že kým ústna komunikácia „môže existovať a väčšinu času aj existovala bez akéhokoľvek písaného jazyka, písmo nikdy nemôže existovať bez orality“ (Ong 2006: 16).²

Serióznym lingvistickým výskum rozdielov medzi povahou ústnej a písanej reči bol dlhú dobu skôr ojedinelý.³ Otázkami protikladov orality a textu, resp. odlišnosti vnímania informácie medzi uchom a okom, a tiež objasňovaním rozdielov medzi postojmi „Západu“ a inými kultúrami ako rozdielov medzi hlboko zvnútornenou gramotnosťou a pretrvávajúcim orálnym stavom komunikácie sa však príležitostne zaoberala napr. sociálna antropológia (Jack Goody) alebo filozofia (Marshall McLuhan). Pre pochopenie týchto rozdielov však treba mať na pamäti, že gramatika ktoréhokoľvek prirodzeného jazyka sa do svojej aktuálnej zložitosti vyvinula v rámci orálnej kultúry a bez nutnosti vizualizovať hovorený zvuk v písme. Dnešní gramotní – na typografickej kultúre odchovaní – ľudia sú však natoľko ukotvení vo svojich *grafolektoch*⁴, že si tento fakt sotva uvedomujú. Pre ľudí typografickej kultúry je takmer nepredstaviteľné vnímať reč bez jej grafickej podoby.

² O význame bezprostrednej ľudskej orálnej interakcie (resp. o dôsledkoch jej absencie) svedčí nárast komunikačných porúch, porúch autistického spektra, aktivity a pozornosti, nárast výskytu úzkosti a depresí, ktorý sa premietol do nárastu novodiagnostikovaných pacientov v pedopsychiatrických ambulanciách na Slovensku v období dlhotrvajúcich karanténnych opatrení v súvislosti s pandémiou Covid-19: podľa údajov NCZI došlo v priebehu rokov 2020 – 2022 u detí od 0 do 14 rokov k nárastu takmer o 29 %, u dospelujúcej mládeže od 15 do 19 rokov ide o nárast takmer o 54 %. (Zdroj: časopis NOTABENE, č. 278, september 2024, s. 13).

³ V rámci nášho geopriestoru sa mu venoval napr. člen Pražského lingvistického krúžku Josef Vachek.

⁴ Pojem zavedený Haugenom (Haugen 1966: 50-71, podľa Ong 2006: 124) pre jazyk, ktorý je ukotvený vo svojej písanej forme spolu s nálezitými kodifikačnými, normotvornými a slovnú zásobu kumulujúcimi príručkami.

A podobne nepredstaviteľná a ťažko pochopiteľná je povaha písma pre človeka, ktorý sa ho jakživ neučil. V primárne orálnej kultúre sa *nevyhľadáva informácia*, pretože neexistujú materiálne zdroje v podobe slovníkov či wikipédií. Bez písma slová vizuálne neexistujú, a to ani vtedy, keď možno vidieť predmety, na ktoré tieto slová odkazujú. Pre človeka bez písma sú to zvuky, ktoré možno znovu vysloviť, ale nemožno sa na ne pozrieť; nezanechávajú viditeľnú stopu, jednoducho *sa dejú*. Slová sú v orálnej kultúre chápané ako udalosť; ako zvuky v čase. Zo všetkých vnemov, ktoré prebiehajú v čase, „zvuk existuje iba v tej chvíli, keď prestáva existovať“ (Ong 2006: 42). Neprekvapí preto poznatok, že národy žijúce prevažne v orálnej kultúre zvyknú slovám pripisovať obrovskú, často až magickú moc.⁵

Niet pochýb o tom, že čisto orálna kultúra pristupuje k získanému poznatku úplne inak ako kultúra s písmom, a síce, musí si ho „neustále opakovať, pretože inak by oň prišla“ (ibid.: 33). Uchovávanie myšlienok bolo v čisto orálnej kultúre spojené s priamou komunikáciou, a preto boli pre ňu nesmierne dôležité rôzne mnemotechnické pomôcky, ktoré pomáhali informácie udržať v pamäti. (Reziduálnym dôkazom toho sú napríklad rým či asonancia zhutnených zriek múdrosť predkov, ktoré sa uchovali v útvaroch ústnej ľudovej slovesnosti, tzv. parémiách). Pamäť mala teda pre orálnu kultúru úplne iný význam než pre neskoršie skripturálne kultúry. Dokonca i starovekí filozofi písmo ako „novú“ technológiu podozrievali, že „zanedbávaním pamäti spôsobuje zabúdanie v dušiach tých, ktorí sa [ho] naučia, pretože ľudia, spoliehajúci sa na písmo, budú sa rozpamätávať ma veci zvonka, z popudu cudzích znakov, nie zvnútra sami od seba“, a preto považovali písmo nie za liek na pamäť, ale iba na rozpamätanie sa (Platon 1981: 155–156).⁶

⁵ Na ilustráciu ohromného rozdielu medzi vedomím človeka bez písma a človeka gramotného nech posluži historka, ktorú Umberto Eco prevzal do predhovoru svojej významnej publikácie *I limiti dell'interpretazione* (1990) z diela Mercury, or the Secret and Swift Messenger (1641) anglikánskeho učenca Johna Wilkinsa:

... „*příhoda s indiánským otrokem, kterého jeho pán poslal s košíkem fíků a dopisem, on část zásilky snědl a zbytek doručil. (...) Dotyčná osoba si poté přečetla dopis, a když v košíku nenašla množství fíků, o kterém byla řeč v dopise, obvinila otroka, že je snědl. Ale indián (navzdory tomuto důkazu) vše popřel a obvinil papír z křivého svědectví. Když byl poté poslán s podobnou zálilkou [fíků] a dopisem, (...) znovu část zásilky po cestě snědl, ovšem než se do nich pustil, (...) vzal dopis a ukryl ho pod velký kámen s přesvědčením, že když jej dopis neuvidí fíky jíst, nebude jej později moci obvinít“ (Eco 2005: 7).*

⁶ Ako v tejto súvislosti poukazuje Ong, antická grécka civilizácia je práve tým časovým bodom ľudských dejín, v ktorom došlo k prvému otvorenému stretu medzi oralitou a hlboko zvnútornenou gramotnosťou založenou na hláskovej abecede (Ong 2006: 34).

Písanie a čítanie sú aktivity, ktoré môžeme realizovať a realizujeme osamote. Týmto obrátením sa do svojho vnútra odhalil človek typografickej kultúry postupne mnohé o sebe samom. Objektívne vedecké pozorovanie sveta bolo doplnené subjektívnym vnímaním reality. Diskurz, ktorý zdôrazňoval subjektívnosť interpretácie vnímanej reality však napokon nadobudol také rozmery, že bola spochybnená vôbec možnosť dospieť k vzájomnému porozumeniu v rámci jazykovej komunikácie. Nemecký filozof a sociológ Niklas Luhmann v roku 1984 napísal, že zaužívaná metafora „komunikácie ako prenosu“ zväzda k predstave, že sa prenáša čosi identické pre odosielaťľa a príjemcu, zatiaľ čo identita informácie je konštituovaná až v samotnom komunikačnom procese a môže pre odosielaťľa a príjemcu znamenať dokonca niečo veľmi rozdielne (Luhmann 2006: 161).

Znamenalo by to, že nemožno postulovať pravdu?; že všetko, čo povieme alebo podporíme, má rovnakú váhu?; že všetko je rovnako prípustné? Echeverría vysvetľuje, že obetovaním kritéria pravdy nezostávame bez ďalších kritérií, ktoré by nám umožnili rozlišovať medzi rôznymi subjektívnymi interpretáciami reality. Najdôležitejším kritériom, na základe ktorého sa môžeme rozhodnúť pre tú či inú interpretáciu, je úsudok, ktorý sme schopní si vytvoriť o sile toho-ktorého výkladu. Pod silou výkladu chápe práve schopnosť otvárať alebo zatvárať možnosti pre konanie v živote človeka (Echeverría 2005: 27). Inak povedané: kontakt s bezprostrednou realitou je pre zachovanie zdravého úsudku nevyhnutný aj v dnešnej dobe virtuálnej reality.

Jazykové zmeny v minulosti a dnes

Magický účinok, ktorý slovám pripisujú ľudia orálnej kultúry, súvisí podľa Onga zjavne s tým, že oni hovorené slovo vnímajú ako poháňané istou energiou, ktorá vychádza zvnútra hovoriaceho jedinca. Keďže ľudia typografickej kultúry o slovách už neuvažujú ako o udalostiach, nepocitujú ani energiu nevyhnutnú na to, aby slová vznikli. V dôsledku tohto majú dnešní ľudia k slovu vzťah skôr ako k niečomu, čo je na povrchu; ako k nejakému viditeľnému označeniu či visačke, čo si na základe predstavivosti priradujú k pomenovanému predmetu. V orálnej kultúre sa slová takto nevnímajú, lebo nepredstavujú niečo viditeľné. To len pre nás, ľudí typografickej kultúry, sa „písané či tlačené zobrazenie slova môže stať nálepkou“ (Ong 2006: 43).

V aktuálnej posttypografickej kultúre našej informačnej spoločnosti sú navyše verbálne prejavy sekundárnej orality v novodobých médiách podoprené obrazovo-zvukovými fikciami, ktoré sú tvorené ľudskými dizajnérmii alebo rovno programami umelej inteligencie. Tieto fikcie predstavujú ono

(zmenené, nové, neznáme) komunikačné okolie, ktoré spätne formátuje neuronálne komunikačné siete vedomia nimi exponovaného jedinca. Kým v orálnej kultúre bolo vypovedané viazané na dej, v posttypografickej kultúre to tak nie je: dianie sa vytvára aj nezávisle od reality. Okrem vytvárania čoraz väčšieho množstva verbálnych prejavov, ktoré majú cieľ len samé v sebe, sme napr. v online svete svedkami nárastu piktografických prejavov (typu lajk, emotikon, emoji), a dokonca sa už „[d]ominantným kritériom na pravdivosť, a teda aj dôveryhodnosť informácie v online svete stal počet pridelených lajkov a hejtv“ (Plašienková, Sámelová, Vertanová 2020: 25). Ide o typ zmien v používaní jazyka, ktoré v minulosti nemajú obdobu.

Je overiteľným faktom, že jazykové zmeny, ktoré sa presadia v istom jazykovom spoločenstve, sú tie, ktoré – až na výnimky potvrdzujúce pravidlo – zasahujú čo najširšie vrstvy obyvateľstva. Spravidla vznikajú ako dôsledok vývinových procesov samotnej štruktúry jazyka, ako dôsledok hľadania väčšej expresivity, alebo z potreby označiť dovedy neexistujúce skutočnosti (napr. technické výdobytky či nové vedecké objavy). Osobitú subkategoriu poslednej menovanej príčiny jazykových zmien predstavujú spoločenské transformácie, t. j. vznik nových inštitútov, kultúrnych fenoménov a i. V rámci tejto subkategorie možno za významné činitele jazykových zmien rátať prevratné spoločenské zmeny, akými sú revolúcie – či už chápané ako otvorený konflikt alebo ako pokrok sľubujúce pohyby.⁷ Za takúto revolučnú silu možno celkom isto považovať aj feministické hnutie, ktoré pozvoľna narastalo počnúc XIX. storočím. Na pozadí boja za zrovnoprávnenie žien v spoločnosti sa vyvinula neskôr aj feministická lingvistika, ktorej cieľom je naprávať krivdy páchané na ženskej časti ľudstva práve v oblasti jazyka (zavádzaním jazyka, ktorý dôsledne používa ženské formy napr. tam, kde v minulosti stačilo generické maskulínium).

Skutočnosť, že jazykovým vplyvaním možno ovplyvniť vedomie človeka, je silným argumentom zástancov takýchto snáh o zmeny používania slovnjej zásoby. Lexikón jazyka totiž skutočne odráža konkrétne kultúrno-historické okolnosti fungovania daného jazykového spoločenstva, vrátane

⁷ V duchu hesla „nová metla dobre metie“ zvyknú nové spoločenské a mocenské štruktúry, vzniknúc v rámci takýchto zmien, nastoľovať nové poriadky, ktoré sa odzrkadlia aj na používaní jazyka. Spomeňme v tejto súvislosti zavedenie nového kalendára vo Francúzsku 18. storočia, a to počnúc jesennou rovnodennosťou „štvrtého roku slobody“, t. j. 22. dňom mesiaca september premenovaného novou mocenskou silou na *vendémiaire* (mesiac vinobrania). Akonáhle však slobodná Francúzska republika ukončila svoje jestvovanie, vrátili sa Francúzi ku gregoriánskemu kalendáru aj s jeho tradičnými názvami mesiacov, takže „revolučné neologizmy“ pretrvali iba niečo vyše 13 rokov, konkrétne od 5. 10. 1792 do 1. 1. 1806. (Bližšie pozri Michelet 1989.)

existencie takých spoločenských neduhov, akými sú predstavy o vlastnej nadradenosti (pohlavia, národa, štátu a pod.), neznalosť iných či jednoducho predsudky voči nim. A keď v slovníku absentujú napr. pomenovania celého radu profesií v ženskom rode, je zrejmé, že tieto boli v danom spoločenstve doménu mužov, pričom konkrétne dôvody na to môžu byť v rôznych jazykových kultúrach mnohé a rôzne. Ako upozorňuje romanistka S. Moyšová (2024), inkluzívny jazyk je však kultúrnym konceptom len v rámci jazykov západného civilizačného okruhu, keďže napr. vo variantoch francúzštiny v afrických krajinách ide o neznámy pojem (Moyšová 2024: 4). Je preto príznačné, že v rámci západných, silno typografických kultúr sa snahy o predmetné jazykové zmeny šíria prednostne v grafickej podobe – prostredníctvom manuálov, odporúčaní, v osloveniach v písomnom styku a pod. –, keďže mnohé z navrhovaných riešení (v jeho už ekonomizovanej podobe⁸) vlastne ani nemajú zvukovú podobu: napríklad študent*, študentX, študent_ a i.⁹ V čisto alebo prevažne orálnej kultúre by nemali šancu na prežitie. Napriek tomu, že nie sú vystavované bezprostrednej kritike, a teda nutne ani verifikácii v orálnej interakcii, a tiež preto, že sú prezentované inštitúciami na úrovni EÚ, sú časťou spoločenstva vcelku benevolentne prijímané – ako ďalšie *nálepky*. Ide pritom o jazykové zmeny, ktoré sa neodrážajú od orálnej podoby jazyka, čo by bol nateraz historický precedens.

Konceptuálny posun od pôvodne feministických myšlienok v danej súvislosti nás oprávňuje hovoriť v súčasnosti už o postfeminizme, v rámci ktorého sa *inkluzívny diskurz* nezameriava ani tak na reprezentáciu žien, lež sa snaží od rodu v jazyku (resp. od pohlavia v biológii) úplne odhliadať, čiže používať tzv. bezrodový jazyk (Moyšová *ibid.*). Takýto jazyk predstavuje nielen odtrhnutie od zaužívanej orálnej podoby jazyka, ignorovanie vekmi ustálených významov (napr. slovotvorných prípon), ale – čo je omnoho závažnejšie – už aj odtrhnutie od vnímateľnej reality. Problémom takto postaveného jazykového javu je jeho čisto ideologická povaha.¹⁰

⁸ Rozumej: po odmietnutí zdvojovania, ktoré preťažuje a predlžuje text, hoci môže byť naďalej efektívne v oslovení.

⁹ Odhliadnuc od toho, že takéto tvary spôsobujú problémy napr. dyslektikom, a sú teda skôr prejavom exklúzie ako inklúzie. Mnohé z bizarných foriem nového *bezrodového jazyka* ponúkaného v radoch aktivistov majú vo svojej podstate veľmi ďaleko od toho, čo má byť cieľom inklúzie chápanej v širokom pôvodnom zmysle slova. Naproti tomu stojí napr. v slovenskej lingvistike názor, že inklúzia prostredníctvom jazyka má byť hľadaním „optimalizácie sociálnych pomerov v záujme hľadania sociálnej rovnosti s podporou akceptabilného, zrozumiteľného (nie nutne spisovného) jazyka“ (Orgoňová, Bohunická, Kazharnovich 2023: 19).

¹⁰ Už pri rodovo inkluzívnom jazyku dospela K. Motyková vo svojej analýze metajazykových výrokov o tomto fenoméne na Slovensku k záveru, že v dvoch

V rámci nepreberného množstva usmernení, snažiacich sa vysvetliť nevyhnutnosť predmetných zásahov do jazyka pod rúskom zvýšenia tolerancie, slušnosti, solidarity a humanizmu sa objavuje aj téza, ktorú si možno vysvetľovať ako „nadradenie pozície príjemcu“. K spomínanej Luhmannovej pochybnosti o identickosti informácie pre odosielateľa a príjemcu sa v takto nastolovanej komunikácii pridružuje absurdný tlak na odosielateľa: nie je dôležité, čo myslí tým, čo povie, dôležité je, ako to vníma príjemca.

To je pomerne náročná úloha, vedieť odhadnúť dopredu, ako bude interpretovať druhý niečo, o čom vlastne nemôže byť isté, ako to bude interpretovať (viď Luhmannov záver o pochybnej identickosti informácie, spomínaný v predošlej subkapitole).

Záver

Možno konštatovať, že „moderné vedomie“ súčasného človeka je čoraz väčšmi formované v kontexte novodobého fungovania jazyka, s jeho čoraz väčšmi prevládajúcou (post)typografickou či grafickou podobou a sekundárnou oralitou. Tento vplyv nie je komunikáciou v pravom slova zmysle, je to jednostranné verbálne vplývanie. Oprostením sa od priamej orálnej ľudskej interakcie s jej bezprostrednou verifikáciou v agonickom strete názorov, postojov a argumentácií sa pre moderného človeka dôkazom „pravdivosti“ prijímaných verbálnych posolstiev stáva frekvencia ich výskytu v mediálnom priestore. Mediálny diskurz formátuje spoločenský diskurz v takej miere, že možno dať za pravdu McLuhanovej téze, že „médiom je posolstvo“. Médiá preberajú moc nad vonkajšou komunikáciou, a tá ovplyvňuje štruktúru neuronálnych sietí ľudskej mysle. Pre tých, čo si túto moc nad svojim vedomím neuvedomujú, znamená „opakovať“ to isté ako „dokazovať.“ Zasahovaním do jazykového výraziva v jeho grafickej podobe (napr. pod rúskom „politickej korektnosti“) sa jazykové zmeny dejú ako jednoduchá výmena nálepiek – transparentné slovné spojenia sa menia na netransparentné, resp. cudzie alebo ad hoc vytvorené a následne vhodná „terminológia“ napomáha nastoleniu želateľného diskurzu.¹¹

názorovo protichodných táboroch ide na oboch stranách o prejavy jazykovej ideológie (Motyková 2020: 258-259).

¹¹ V roku 1991 publikoval americký kognitívny lingvista a filozof George Lakoff (1991) analýzu mediálneho diskurzu o vojne v Perzskom zálive, ktorú viedli USA so spojencami proti Iraku. Vláda USA potrebovala presvedčiť verejnosť o nutnosti zapojiť sa do konfliktu, ktorý sa odohrával na opačnej strane zeme. Inými slovami: vhodný naratív a dobrú kontrolu médií. Vojenský zásah bol rétoricky prezentovaný ako „spravodlivá vojna“ v rámci idealizovaného kognitívneho modelu

Literatúra

- CASTELLS OLIVÁN, M. (2012). Defender la libertad en Internet es la base para defender la Libertad. Interview s M. Castellsom Olivánom v relácii *Entrevistas* na televíznom kanáli RT, <https://youtu.be/zoWxG8Kc6oc?si=52_SdnzSyROiPEeX> [22. 7. 2024].
- ECHEVERRÍA, R. (2005). *Ontología del lenguaje*. Buenos Aires: Granica, <www.academia.edu/18245725/Ontologia_del_lenguaje_echeverria_pdf> [22. 7. 2024].
- ECO, U. (2005). *Meze interpretace*. Praha: Karolinum.
- LAKOFF, G. (1991). Metaphor and War: The Metaphor System Used to Justify War in the Gulf. *Peace Research* 23: 25–32.
- LUHMANN, N. (2006). *Sociální systémy. Návys obecné teorie*. Brno: CDK.
- McLUHAN, M. (1962). *The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man*. Toronto: University of Toronto Press.
- MICHELET, J. (1989). *Francoúzká revoluce*. Praha: Odeon.
- MOTYKOVÁ, K. (2020). Rodovo inkluzívny jazyk v kontexte jazykových ideológií. In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.). *Jazyk a politika : na pomedzí lingvistiky a politologie 5*. Bratislava: EKONÓM, s. 251–260.
- MOYŠOVÁ, S. (2024). Aspekty inkluzívneho jazyka nielen v slovenčine. *Kultúra slova*, 58(1): 3–14.
- ONG, W. J. (1958). *Ramus, Method, and the Decay of Dialogue*. Cambridge: Harvard University Press.
- ONG, W. J. (2006). *Technologizace slova. Mluvená a psaná řeč*. Praha: Karolinum.
- ORGOŇOVÁ, O., BOHUNICKÁ, A., KAZHARNOVICH, M. (2023). *Sociálna inklúzia a používanie jazyka*. Bratislava: Univerzita Komenského.

„rozprávkový príbeh“, čo poskytlo vhodnú štruktúru na jazykové pretváranie skutočnej situácie v Perzskom zálive, ktorá vôbec nebola rozprávkou, ale zložitým koktailom ingrediencií, kombinujúcim konfrontáciu medzi bohatými a chudobnými národmi s arabským nacionalizmom, náboženským zápalom, krehkými medzinárodnými vzťahmi a ropou. Aplikáciou tejto schémy sa značne spleťtá situácia v Perzskom zálive premenila na ľahšie zrozumiteľnú a komunikovateľnú: Na jednej strane tu bol zloduch (Irak) a obeť (Kuvajť) a na druhej strane hrdina (Spojené štáty a ich spojenci). Celá záležitosť tak nebola prezentovaná ako jednoduchá *obrana záujmov Spojených štátov a ich spojencov* (t. j. vojna o ropu), lež ako záchrana bezbrannej obeť, ktorou sa ospravedľovali i masívne straty na životoch civilistov.

- PARRY, M. (1971). *The Making of Homeric Verse: The Collected Papers of Milman Parry* (Ed. Adam Parry). Oxford: Clarendon Press.
- PLAŠIENKOVÁ, Z., SÁMELOVÁ, A., VERTANOVÁ, S. (2021). *Spytovanie sa na človeka v online svete*. Bratislava: Univerzita Komenského.
- PLATON (1981). *Dialógy* (Faidros). Bratislava: Tatran.

Poznámka:

Článok vznikol v rámci riešenia výskumného projektu VEGA 1/0142/24 *Jazyková inkluzivnosť: medzi integratívnou a reštriktívnou komunikáciou*.

Kontakt:

doc. Mgr. Silvia Vertanová, PhD.

Katedra romanistiky

Filozofická fakulta

Univerzita Komenského Bratislava

Email Address: silvia.vertanova@uniba.sk

ORCID: 0009-0001-6281-5155

Department of Romances Studies

Faculty of Arts

Comenius University Bratislava